

same istorijske ličnosti: vojvoda Nikola, hajduk Jeremija (iz Poljanice), hajduk David i drugi. Komitske pesme, koje su se mahom stvarale u pograničnoj preševskoj kazi, upamtile su vojvodu Ristu Staračkog (iz Gornjeg Starca), Micu Arambašu (iz Drežnice), Vlajka komitu (iz Brnjara) i druge istaknute komite. U nekim epskim pesmama reč je i o haramijama, kakav je — na primer — bio Jovan Popović. Na osećajni način hajduci su opevani u baladama, među kojima se svojom lepotoj i potresnošću izdvajaju one o hajduku Videnu i Ranči Buljubaši. Najopevanija ličnost NOB-a u epskim narodnim pesmama južne Srbije svakako je toplički heroj Ratko Pavlović Čicko.

Iz knjige Momčila Zlatanovića **Narodno pesništvo južne Srbije**, više no iz bilo koje druge, vidi se koliko je narodna pesma bila i ostala sastavni deo života ljudi među kojima je nastajala i koliko za svoj nastanak, bilo da je lirska ili epska, duguje životnoj zbilji, tj. nekom konkretnom događaju kao svom ishodištu. To nije slučaj samo sa čuvenim pesmama **Otvori mi, belo Lenče ... Dimitrijo, sine Mitre, Dude, belo Dude** i drugim, isto tako nadaleko poznatim i omiljenim, već i sa svima ostalim. I upravo tu, u traganju za izvorom pesme i njenim akterima, Zlatanović je, čini nam se, najviše i postigao.

Ne manje Zlatanovićeve zasluge su i u tome što je sačuvalao za potomstvo likove mnogih svojih pevača. Sve njih, svojom gorostasnom pesničkom figuru, natkriljuje pesmopojka Stana Avramović, pevač prenosilac i pevač stvaralac, Vranjanka iz čijih su se grudi najprvo otele i reči i melodija dirljive pesme **Dimitrijo, sine Mitre**. Šta je za ovu duševnu ženu iz naroda značila pesma i pojanje, najbolje pokazuju njene reči: »Još u ljuljku me je, sine, poteralo. Nisam mogla nikad bez pesmu.« Prema svedočanstvu Zlatanovićevo, ova krhka starica pevala je i uoči svoje smrti. »Grčevito je nastojala da kaže sve, da nijednu

pesmu ne odnese sa sobom« — veli Zlatanović. On navodi i ove njene reči: »Nije mi žao što ću da umrem... Samo me je mlogo žal što ne mogu da vi pokažem, da zapojem... Kude beste, bre, sinko, bar pre deset godine? Dok beše malko drukše... pa da vi pojem vranjansko, pa da vidite što je meraklijsko bilo... Pa kakve žalne pesme su bile...« I ona je svoju »žal za mladost« mogla da izrazi samo uzdahom, kao negda Jelena Stamenković (belo Lenče): »Ja sam si prošla, a sve je ostalo kao što beše: ubavinja, pesme što gi nigde nema!« Zlatanović je uočio da je Stana Avramović volela baladne pesme (»pesme tamnih i potresnih tonova«) i da se u njenom pevanju ispoljavala »duboka i iskonska tuga«. Momčilo Zlatanović je njenu smrt odbolovao. Rečič dokaz za to su i ovi njegovi redovi: »Februarski dan 1969. godine. Tmašti oblaci pritisli su grad ispod Pljačkovice. Rominja sitna hladna kiša. Ulicama se kreće pogrebna povorka. Svirači sviraju **Dimitrijo, sine Mitre**. Umrila je Stana Avramović, pevač i stvaralac pesama o meraku i sev-dahu.« Može li da se zamisli lepši i dostojanstveniji sprovod za jednu pesmopojku?

I tako, ovom svojom knjigom Momčilo Zlatanović nam je približio i narodnu pesmu južne Srbije i njene tvorce. Iz nje zrači duševna pitomina ovog podneblja.

Pisana probranim stilom i jezikom, nadahnuto i znalacki, Zlatanovićeve knjige **Narodno pesništvo južne Srbije** ulazi u trajno vlasništvo naše duhovne baštine.

Ljubiša Rajković

Mijo Milas, Asan-agićin zavičaj. Povijesno-kulturni kontekst narodne balade. Izd. »Imotska krajina«, glasilo SSRN općine Imotski, SIZ za kulturu općine Imotski, Imotski 1981, 111 str. + 10 tabela.

Dvjestota obljetnica Fortisova objavljivanja XALOSTNE PJESANZE

... potakla je čitav niz članaka, o- gleda i studija o ovoj znamenitoj baladi te o mnogo čemu što s njom stoji u različitoj svezi. Međutim, je- dino je Mijo Milas napisao i obja- vio i zasebnu knjigu njoj posvećenu, bacajući težište na osvjetljenje pjes- ničkog zavičaja ove balade.

Osnovni utisak koji se dobiva ka- da se pročita Milasova knjiga sa- držan je u saznanju da je njen au- tor prišao rješavanju brojnih zago- netki vezanih za ovu pjesmu sa besprimjermom prostodušnošću: sva su rješenja u ovoj knjizi nadohvat ruke i Milas ih bez velike muke nudi i podastire, tako da na kraju, prividno, ni jedna tajna u vezi sa ovom baladom — od kojih neke već više od dva stoljeća muče one koji se na različite načine njome bave — neće ostati nerazjašnjena. Tako će Milas, bez ustručavanja, donijeti »povijesni dokument o ranjavanju Asan-age«, on će podatke iz same pjesme primiti bez ikakve rezerve kao samu zbilju i govorit će o nje- nim likovima i njihovim povijesnim prototipovima glatko i bez zastajki- vanja, kao da tu nema nikakvih nepoznanica: Milas znađe gdje su bili dvori Hasan-age (Arapovića), odakle se i kada njegova obitelj do- selila u Imotsku krajinu, on odre- đuje tačan datum ranjavanja Ha- san-age Arapovića (za kojeg ne dvoji da predstavlja povijesni pro- totip agi iz balade), on određuje mjesto i vrijeme susreta plemenite kadune i Imotskog kadije i slično. Knjiga je, dakle, prepuna domišlja- nja koja idu do najsitnijih pojedi- nosti.

Knjiga je podijeljena u jedanaest poglavlja uokvirenih **Uvodom** i **Za- ključkom**, Milasovom izlaganju pre- thodi kratak **Predgovor** iz pera Iva- na Juroša. Milas najprije daje osvrt na prigodne pjesme zavičaja **Žalost- ne pjesance** (**Prigodne narodne pje- sme Dalmatinske zagore**) prateći nji- hovu pojavu do u najnovije doba, kao i odgovarajuću literaturu koja se njima bavila. On zatim ukazuje na dokumenat koji po njegovom mišljenju govori o vremenu i mjestu

ranjavanja junaka balade (**Povijesni dokument o ranjavanju Asan-age**), da bi u narednom poglavlju govorio o varijantama i procesu nastanka same **Žalostne pjesance** (**Usporedne pjesme o smrti Asan-aginice**). Autor se dalje detaljnije bavi junacima balade (**Ličnosti iz »Asanaginice«**), a zatim prelazi na lociranje dvora glavnog lika (**Dvori Asan-age Ara- povića**). Da bi sa većom sigurnošću izveo zaključke do kojih mu je u vezi sa baladom stalo, on osvjetlja- va historijske prilike u Imotskoj krajini nakon pada pod osmansku vlast (**Povijesni osvrt**), a zatim se usredsređuje na razdoblje ratova u XVII stoljeću, koji su rezultirali značajnijim pomicanjem granica na ovom području (**Vrijeme kandijsko- ga i morejskog rata**), zaustavljajući pažnju na vremenu u koje pada, kako se pretpostavlja, tragično zbi- vanje koje je dalo povoda nastanku pjesme (**Vrijeme Asan-aginicine tra- gedije**). Autor zatim ukazuje i na događaj u kojem je, po njegovom mišljenju, izgubio život povijesni prototip junaka balade (**Smrt Asan- age Arapovića**), donosi verziju pje- sme iz **Splitskog rukopisa** (**Splitski rukopis**) i vrši njenu detaljnu ana- lizu (**Analiza nekih momenata iz Splitskog rukopisa »Asanaginice«**), da bi najzad pažnju usredotočio na identifikiranje njenog mogućeg tvor- ca (**Autor »Žalostne pjesance«**).

Milas je ostvario zavidan uvid u literaturu o Fortisovoj **Žalostnoj pje- sancu** te u povijesni kontekst raz- doblja u koje, prema pretpostavci, pada zbivanje opjevano baladom. Milas je također donio na više mje- sta podatke o životu tradicijske pje- sme na području Imotske krajine, na temelju vlastitog iskustva, i to je vjerovatno najvrednije u ovoj knji- ži, čija je najveća slabost — kako je spomenuto — sadržana u brojnim domišljanjima njena autora.

Mjestimice su u knjizi — po iner- ciji naše međuratne književne histo- riografije — korišteni zastarjeli ter- mini pri označavanju muslimanskog stanovništva Imotske krajine u os- manskom razdoblju. Naime, Milas će

u više navrata kazati: »imotski Turci«, »tursko stanovništvo«, »turske obitelji«, »Turci iz graničnog područja«, »turski junak« — označavajući zapravo slavensko stanovništvo islamske vjeroispovijesti koje je govorilo istim jezikom kao i katoličko (hrvatsko) stanovništvo na istom području. Istina je da su Muslimani sami sebe u starijem razdoblju nazivali **Turcima**, misleći na pripadnost islamskoj (»turskoj«) vjeroispovijesti. Uzvik: »Ako si Turčin!« — nastao među bosanskim Muslimanima, ukazuje upravo na ovu pripadnost islamu, a termin **Turkuša** korišten je u ovoj sredini za označavanje etničke pripadnosti turskom narodu, čiji su predstavnici činili neznatan procenat u sastavu stanovništva Bosne u osmanskom razdoblju. Na prelazu iz XIX u XX stoljeće došlo je do terminološke diferencijacije pa se termin **Turčin (Turci)** počeo sve više koristiti za označavanje etničke pripadnosti turskom narodu, dok je slavensko stanovništvo islamske vjeroispovijesti — koje je u ranijem razdoblju, uporedo sa terminom **Turčin**, još češće označavano terminom **Bošnjak**, i među sobom i od strane drugih — sve uobičajenije nazivano **Muslimanima**, što se najzad ustalilo i kao nacionalna oznaka za ovu etničku strukturu.

Po ovom neadekvatnom korištenju zastarjelih termina **Turčin** i **Turci** za označavanje muslimanskog slavenskog stanovništva, u ovom slučaju Imotske krajine, Milas, na žalost, nije usamljen. Susrest će se ova pojava danas u literaturi često. Pažljiv pogled umjesto predavanja inerciji rezultirao bi uočavanjem bitnih razlika i spriječio bi radanje nesporazuma i nezadovoljstva. Na nekoliko mjesta u Milasovoj knjizi se to i dogodilo: stvari su bile nijansirane na pravi način, a zatim bi autora opet povukla gravitacija međuratne historiografije.

Brojne zagonetke vezane za Fortisovu **Žalostnu pjesancu** ostaju, dakle, nerazjašnjene i nakon Milasove knjige u kojoj su, sa dirljivom navnošću »rješavane«, bez ikakva za-

stoja, jedna po jedna. Dostojno je, međutim, uvažavanja Milasovo nastojanje da se pojava svestrano obuhvati, i to u potpunosti dosljedno provedenoj. U tom smislu knjizi ne manjka cjelovitosti, ali je ona u potpunoj nesrazmjeri sa argumentacijom, o čijoj je uvjerljivosti već bilo riječi. Pažnje vrijedni su i prilozima doneseni na kraju knjige — faksimili, mape, crteži, osobito crtež Imotskog prema ratnoj karti iz 1717. godine, koji će se s razlogom naći na naslovnoj stranici knjige, sugerirajući autorov odgovor na pitanje o pjesničkom zavičaju Fortisove **Žalostne pjesance**. Ukupno uzevši, uza sve iznesene slabosti, knjiga **Asanaginičin zavičaj** znači nezamisliv doprinos proučavanju još uvijek nerazjašnjenog kompleksa pitanja oko ove znamenite balade. Milasova knjiga pisana je sa ljubavlju i moglo bi se reći djetinjim zanosom koji se prenosi i na čitaoca i pod ovim osnovnim dojmom nekoliko blijeđi sjećanje i na slabosti o kojima je bilo riječi.

Munib Maglajlić

Lee Haring, **Malagasy Tale Index**. FF Communications No. 231. Academia Scientiarum Fennica, Helsinki 1982, 505 str.

Ovaj zamašan katalog narodnih priča s Madagaskara priredjen je na temelju 850 priča, objavljenih u francuskom ili engleskom prijevodu, prema kazivanjima pripadnika osamnaest različitih dijalekatskih grupa. Cilj mu je, u jednu ruku, kako autor navodi u opsežnoj uvodnoj raspravi, da se narodne priče s tog velikog otoka — koje nisu zastupljene u Aarne-Thompsonovu katalogu premda u mnogo većoj mjeri od afričkih priča čine sastavni dio indoevropskog areala pripovijedaka — situiraju u svjetsku mapu folkloru i da se ustanove njihovi distinktivni oblici. U drugu ruku, što je podjednako važno, namjena i značenje ovoga kataloga izrazito su metodološki.